

DAVID M. HERSZENHORN

A close-up portrait of Alexei Navalny, looking directly at the camera with a serious expression. He has short brown hair and light blue eyes. The background is a solid teal color.

DISIDENT

ALEXEJ NAVAL'NYJ

PROFIL POLITICKÉHO VÄZŇA

Ljndeni

Disident

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.lindeni.sk
www.albatrosmedia.sk

Ljndeni

David M. Herszenhorn

Disident – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS MEDIA

DISIDENT

DAVID M. HERSZENHORN

DISIDENT

ALEXEJ NAVAL'NYJ
PROFIL POLITICKÉHO VÄZŇA

Z angličtiny preložil Peter Tkačenko

Ljndeni

David M. Herszenhorn: *The Dissident: Alexey Navalny: Profile of a Political Prisoner*

Copyright © 2023 by David M. Herszenhorn

This edition published by arrangement with Grand Central Publishing, a division of Hachette Book Group Inc., New York, New York, USA.

Translation © Peter Tkačenko, 2025

Slovak edition © Albatros Media Slovakia, s. r. o., 2025

Všetky práva sú vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie kopírovať a rozmnožovať za účelom rozširovania v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek spôsobom bez písomného súhlasu vydavateľa.

Vyťažovanie textu a dát z tejto publikácie v zmysle čl. 4 smernice 2019/790 EÚ je zakázané.

ISBN v tlačenej verzii 978-80-566-4388-4

ISBN e-knihy 978-80-566-4545-1 (1. zverejnenie, 2024) (ePDF)

Mojej manželke, partnerke a najlepšej priateľke Christine Pan Marshallovej, ktorá svojou prácou na medzinárodnej pôde a ako americká právnička so zameraním na dodržiavanie pravidiel a etiky dokazuje, že boj proti korupcii je univerzálny, a ako vraví Alexej Navalnyj, je pilierom demokracie. Práve vďaka Christine a mojim synom Milesovi, Isaacovi a Ellisovi (ktorým je kniha venovaná) som mohol žiť svoj sen ako zahraničný korešpondent a na vlastné oči byť svedkom viacerých kľúčových udalostí opísaných na nasledujúcich stranách.

Mojim rodičom, Jaimemu a Janet, a mojim učiteľom na newyorských verejných školách (P. S. 32, I. S. 227 a Strednej škole Townsenda Harrisa), ktorí mi ukázali, že písanie je radosť hodna profesionálneho úsilia.

OBSAH

Úvod	11
1. kapitola: Otrava	33
2. kapitola: Navalnyj vs. Putin	49
3. kapitola: Pomsta	73
4. kapitola: Rané roky	99
5. kapitola: Zrodenie politika	116
6. kapitola: Protikorupčný križiak	142
7. kapitola: Bloger, pouličný bitkár, politik	168
8. kapitola: Stíhanie, prenasledovanie, väznenie	204
9. kapitola: Kandidát na starostu, štátnik	228
10. kapitola: Väzeň	242
11. kapitola: Záverečné slovo	279
Poznámky a použité zdroje	309
Poďakovanie	321
Register	324

ÚVOD

Alexej Navalnyj nemienil zomrieť. Nemienil zostať mimo Ruska. A čo Kremel trápilo ešte viac, ani za nič nemienil držať jazyk za zubami.

Po tom, čo ho na sklonku augusta 2020 vrahovia v službách ruskej vlády údajne otrávil smrteľnou nervovoparalytickou látkou, prominentný politický oponent prezidenta Vladimira Vladimiroviča Putina viac ako dva týždne preležal v kóme v nemeckej nemocnici. Keď sa prebral, vyhlásil, že len čo sa zotaví, vráti sa domov do Moskvy. Nemienil sa nechať vyhnať do exilu.

Ledva tri týždne po opätovnom nadobudnutí vedomia stále trpel chvením a ďalšími dozvukmi otravy a silných liekov, ktoré mu zachránili život, no to Navalnému nezabránilo absolvovať za spoločným stolom dlhý rozhovor s populárnym novinárom a youtuberom Jurijom Dudom. Putina v ňom obvinil zo zbedačenia a úpadku Ruska a dokonca vládu vysmial pre jej neschopnosť realizovať atentáty.

Dud' a Navalnyj sa zo začiatku pousmiali nad zvláštnymi paralelami s rozhovorom, ktorý absolvovali pred tromi rokmi. Ako poznamenal Dud', Navalného v roku 2017 práve prepustili z väzby, do ktorej ho vzali po zatknutí na proteste. V roku 2020 sa zasa práve prebral z kómy. Ako dodal Navalnyj, v roku 2017 mu ktosi postriekal tvár antiseptickou látkou, ktorá mu ju

sfarbila do zelena. V roku 2020 mu zasa tajní agenti nastriekali na spodnú bielizeň chemickú nervovoparalytickú látku novičok.

Duď Navalnému položil otázku, ako sa Rusko zmenilo za tie tri roky, ktoré uplynuli od ich posledného rozhovoru. Navalnyj mu odpovedal tónom kandidáta uchádzajúceho sa o volebný úrad, ako napokon rozprával vlastne vždy – akoby jeho budúcnosť nezávisela od rozmarov jedného despotu, ale od voličov, ktorí zvažujú, či sa majú lepšie teraz alebo pred poslednými voľbami.

„Rusko je zbedačené,“ vyhlásil Navalnyj a pomenoval niekoľko zlyhaných projektov, vrátane snahy o vývoj ruského dopravného lietadla, o ktoré nemá nikto záujem, a vybudovanie nového kozmodrómu, ktorý zatiaľ existoval len na papieri.

„Žiadny z Putinových projektov nebol úspešný.“

„Rusko upadá v každom zmysle,“ povedal Navalnyj a dodal: „A, mimochodom, ak ide o otázku, či ma otrávil, alebo nie, systém nemôže upadať vo všetkých oblastiach a v jednej sa skvostne rozvíjať – v oblasti vrážd. Očividne upadá aj v tej. V tom však máme šťastie.“

Keď sa Navalnyj prebral z kómy, musel sa nanovo naučiť chodiť, písať a vykonávať ďalšie základné činnosti. No napriek prebiehajúcej rekonvalescencii v novembri 2021 prostredníctvom videoprenosu svedčil pred Európskym parlamentom. Vlády členských krajín EÚ nabádal na tvrdší postoj voči Rusku, sčasti uvalením sankcií na oligarchov s prepojením na Kremel, ktorí, v tejto chvíli Navalnyj zovrel päste, smú na Západe podnikáť a vlastníť tam veľkolepé majetky vrátane luxusných víl, megajácht, ba dokonca profesionálnych športových klubov.

V spolupráci s portálmi *Bellingcat* a *Insider* do mesiaca identifikoval a pomenoval väčšinu agentov ruskej vlády, ktorí sa ho pokúsili zavraždiť jedom. Jedného z agentov obalamutil, keď predstieral, že je asistentom predsedu Bezpečnostnej rady Ruskej federácie, a ten priznal svoju úlohu pri pokuse o atentát a jeho následnom zametení pod koberec. Tento agent sa počas takmer hodinového telefonického rozhovoru vyhovárал, že za

Navalného prežitie môže smola, ku ktorej patrila aj snaha zdravotníkov o záchranu jeho života.

* * *

Navalňnyj nemienil prestať. Preto nebolo prekvapením, keď pri jeho návrate do Ruska v januári 2021 úrady presmerovali lietadlo na iné letisko (čím obišli davy podporovateľov, ktorí ho prišli privítať) a pred pokusom o absolvovanie pasovej kontroly ho zatkli.

Existovalo mnoho spôsobov, ako ho pripraviť o život. Jed zlyhal. V zálohe bolo väzenie.

Dva týždne po zatknutí Navalného predviedli do preplnenej moskovskej súdnej siene. Vzдорovito, ako vždy, v nej čelil najnovšiemu absurdnému obvineniu, ktoré voči nemu vzniesla ruská vláda: počas kómy nekomunikoval s probačnými úradníkmi.

Navalňnyj mal na sebe tmavomodrú mikinu a kaki nohavice. Svetlohnedé vlasy mal dokonale upravené a zatiaľ čo takmer všetci ostatní sa pred koronavírusom chránili rúškami, on prišiel s odhalenou hranatou bradou s jamkou.

Pri pohľade na jeho pružný krok a ironické úsmevy zvnútra zamknutej presklenej búdky, ktorej Rusi hovoria „akvárium“, sa divákovi nechcelo veriť, že len pred piatimi mesiacmi ho takmer zavraždili medzinárodne zakázanou chemickou zbraňou. Ten oklamáný dôstojník FSB mal pravdu. Navalňnyj prežil vďaka kombinácii neuveriteľne šťastnej zhody udalostí: babráctvu tajných agentov, ktorí sa ho pokúsili zabiť, rýchlemu núdzovému pristátiiu pilotov lietadla, ktorým práve letel, a profesionalite posádky záchranky a lekárov v sibírskom Omsku, ktorým nikto nepovedal, že svojho pacienta majú skrátka nechať zomrieť.

Navalňnyj hovoril pevným hlasom poznačeným osobitým tónom (zmesou bezbrehejšej sebadôvery a zdrveného rozčarovania), ku ktorému sa dopracoval dlhoročnými spormi s nezmyselnou logikou ruského justičného systému. Tento systém dáva zmysel, len keď sa naň dívame ako na nástroj politických pánov, s úlohou prinášať vopred zadané výsledky bez ohľadu na zákony a fakty.

Navalnyj si tento tón a zdanlivo zmätený, priateľský a rozprávačský štýl zdokonalil pri nahrávaní videí na YouTube sledovaných miliónmi divákov, v ktorých odhaľoval dychberúcu skorumpovanosť ruských vládnych predstaviteľov. V jednom z týchto videí odhalil vlastných atentátnikov, keď až surreálne vecným spôsobom divákovi opísal, ako plánovali jeho vraždu.

Ako bolo zrejmé z jeho prítomnosti v presklenej škatuli, Navalnyj pred súd predstúpil ako obžalovaný z porušenia povinností podmieneného prepustenia, čo mohlo viesť (a viedlo) k uloženiu takmer trojročného väzenského trestu v niektorej zo zlopestných ruských trestaneckých kolónií.

Keď však v to mrazivé februárové ráno Navalnyj súdu tlmočil svoje vyhlásenie, obrátil absurditu ruského súdneho systému vo svoj prospech. Z obžalovaného sa transformoval na žalobcu a zo svojej obhajoby urobil záverečnú reč prokurátora. Predniesol v nej viaceré body obžaloby voči jedinému mužovi, ktorý podľa neho niesol zodpovednosť za jeho otravu a uväznenie: modernému ruskému cárovi Vladimirovi Vladimirovičovi Putinovi.

Sudkyňa, na poslednú chvíľu povolaná náhradníčka, Natalia Repnikovová, prokurátorka Jekaterina Frolovová a zástupca Federálnej väzenskej služby Alexander Jarmolin, boli v Navalného zdrvivúcej kritike len druhoradými figúrkami. Svoju obžalobu namieril priamo na Putina, bývalého dôstojníka KGB, ktorý od rezignácie Borisa Jeľcina na Silvestra 1999 pôsobí ako najvyšší ruský predstaviteľ.

Navalnyj sa najprv rýchlo vysporiadal s obvineniami súdu. Poukázal na skutočnosť, že je obvinený z porušenia povinností podmieneného prepustenia v prípade, ktorý už Európsky súd pre ľudské práva označil za nepodložený, a za ktorý mu už ruská vláda vyplatila odškodné. Okrem toho poukázal na skutočnosť, že triapolročný podmienený trest mu uložili v roku 2014. „Trošku matematiky,“ vytiahol Navalnyj svoju osobitú štipľavú iróniu. „Máme rok 2021.“

„Tak či onak,“ pokračoval a obrátil svoju pozornosť späť k Putinovi, „niekto veľmi chce, veľmi chcel, aby som na území našej

vlasti neurobil jediný krok, aby som sa nevrátil ako slobodný človek. Od okamihu prekročenia hranice som sa stal väzňom. A vieme, kto to chcel. Vieme, prečo sa to stalo. Dôvodom tohto všetkého je nenávisť a strach istého človeka žijúceho v bunkri. Pretože tým, že som si dovolil prežiť po tom, čo sa ma na jeho rozkaz pokúsili zavraždiť, som sa dopustil voči nemu smrteľnej urážky.“

Prokurátorka Frolovová sa ho pokúsila prerušiť, ale Navaľnyj ju prevalcoval.

„Nechajte si vaše pripomienky,“ odvrkol. „Skutočnosť, že zástupkyňa prokuratúry sa ma pokúša prerušiť, zavrieť mi ústa, tiež dokonale vystihuje všetko, čo sa deje... Budem teda pokračovať. Dopustil som sa smrteľnej urážky tým, že som prežil. Vďaka dobrým ľuďom – pilotom a lekárom. Potom som ho urazil ešte viac tým, že keď som prežil, neskryl som sa a nežil som pod ochranou v nejakou bunkríku, ktorý by som si mohol dovoliť.“

Navaľnyj sa už neprihovárал sudkyni Repnikovovej, ktorá bola len scenáristickou rekvizitou, a jej odsudzujúci rozsudok bol už hotový. Navaľného predstavenie bolo určené jeho vlastnému publiku (miliónom sledovateľov) v Rusku a vo svete.

„Potom sa stalo niečo strašné,“ pokračoval. „Nielenže som prežil, nielenže som sa nezľakol a neukryl sa, ešte som sa aj podieľal na vyšetrovaní vlastnej otravy, pri ktorom sme ukázali a dokázali, že tento pokus o atentát vykonal Putin s pomocou Federálnej bezpečnostnej služby. A nebol som jediný. A teraz o tom vedia všetci a dozvedia sa ešte oveľa viac. A preto práve toto privádza toho krpatého zlodeja v bunkri do šialenstva. Ide o práve túto skutočnosť – že všetko vyšlo najavo. Rozumiete? (...)

Ukázalo sa, že keď si chcete poradiť s politickým oponentom, ktorý nemá k dispozícii televíziu ani politickú stranu, stačí ho zabiť chemickými zbraňami. A samozrejme, že ho [Putina] to privádza do šialenstva. Pretože si všetci uvedomili, že je len úradník, ktorý sa náhodou stal prezidentom. Nikdy sa nezúčastňoval debát a volieb a toto je jediný spôsob, ktorým vie bojovať – pokúšať sa ľudí zavraždiť. A bez ohľadu na to, ako veľmi sa

bude snažiť predvádzať ako veľký geopolitik, ako nejaký veľký svetový štátnik, jeho súčasný odpor voči mne je dôvod, prečo sa do dejín zapíše ako travič.“

Pri najpamätanejších a najčastejšie citovaných vetách z toho dňa sa Navalnyj vrátil o stáročia do minulosti a siahol po dvoch legendárnych postavách ruských dejín. Jednou z nich bol Jaroslav I., ktorý v rokoch 1019 až 1054 vládol ako knieža Kyjevskej Rusi a zaviedol prvý kodifikovaný právny systém na tomto území. Druhou bol cár Alexander II., ktorý panoval v rokoch 1855 až 1881 a do dejín vstúpil ako reformátor súdneho systému, ktorý zrušil telesné tresty a zrušil nevoľníctvo.

„Viete, mali sme Alexandra Osloboditeľa a Jaroslava Múdrego,“ predniesol Navalnyj s nemilosrdným, neskrývaným opovrhnutím v hlase. „Teraz budeme mať Vladimira, Traviča spodkov.“

* * *

Alexej Anatolievič Navalnyj nechce byť známy ako disident.

Pre svoje politické názory ho opakovane zavreli, prežil niekoľko pokusov o atentát organizovaných štátom a hladovkou protestoval proti podmienkam svojho väznenia. Viedol neúnavný boj proti korupcii verejných funkcionárov a viedol opozičné hnutie proti ruskej autokratickej, vojnychthivej vláde, čo viedlo k uväzneniu mnohých jeho spolupracovníkov a podporovateľov. Tento boj znamenal, že terčom sa stali dokonca aj niektorí jeho rodinní príslušníci, menovite Navalného brat Oleg. Napriek tomu všetkému sa Navalnyj bráni označeniu „disident“.

Navalnyj je Putinovým arcinepriateľom. Tento bývalý agent KGB panuje Rusku už viac ako dvadsaťštyri rokov – vo funkcii prezidenta, premiéra a potom opäť prezidenta. Aby sa udržal pri moci, manipuloval voľby a prepísal ruskú ústavu. Putin Navalného tak živočíšne nenávidel, že odmietal vysloviť jeho meno, a namiesto toho ho označoval eufemizmami ako „pacient berlínskej kliniky“ či „osoba, ktorú ste zmienili“.

Od Putina sú však tieto zvláštne a neohrabané odkazy vyznamenaním – dôkazom, ak by ho niekto potreboval, že Navalnyj sa

dostal pod kožu všemocného ruského panovníka. Lenže v post-sovietskom Rusku je slovo „disident“ poznačené historickou záťažou, ktorú Navalnyj ani jeho najbližší spolupracovníci nechcú niesť. Navalnyj (ktorý si v čase písania tohto textu v prísne stráženej trestaneckej kolónii odpykával početné tresty v celkovej výške tridsať rokov) z ich pohľadu nesie už dosť iných bremien.

Viac ako čokoľvek iné chcel byť Navalnyj známy ako politik a nespochybniteľný líder ruskej opozície.

Počas svojho takmer dvadsaťročného vzostupu k celoštátnemu významu a svetovej sláve si ochotne prisvojoval najrôznejšie tituly: právnik, bloger, ľudový politický organizátor, aktivista za práva akcionárov, protikorupčný bojovník, líder protestov, kandidát na starostu, predseda politickej strany, volebný a kampanový stratég, prezidentský aspirant, nepriateľ gaunerov a zlodejov.

Máme tiež naporúdzi rôzne označenia, ktorými sa ho snažili nálepkať jeho kritici – „zradca“, „zahraničný agent“, „terorista“ a „extrémista“. Vzhľadom na Navalného vlasteneckú posadnutosť Ruskom sú absurdné a keby nemali trestnoprávne dôsledky, boli by aj smiešne. Potom sú tu prívlastky, ktorých obsah musel Navalnyj rokmi korigovať alebo od nich ustúpiť (prozbraňový, antiimigračný, ultranacionalistický, imperialistický), no kým jeho názory neprešli ďalším vývojom, boli prinajmenšom sčasti presné.

„Disident“ je však označenie, ku ktorému sa on ani jeho podporovatelia nehlásia, hoci vedia, že v zahraničí má cveng.

„Slovo ‚disident‘ má v ruštine konotácie evokujúce tých ôsmich stotočných ľudí, čo sa v roku 1968 postavili na Červené námestie,“ vysvetľuje dlhoročný šéf Navalného štábu Leonid Volkov, ktorý bol v roku 2013 manažérom jeho kampane pri kandidatúre za moskovského starostu. „Tí ôsmi ľudia z roku 1968 boli veľmi stotoční. Obdivujeme ich. Všetkým však bolo nanajvýš zrejmé, že boli menšinou utopenou v obrovskej širej väčšine.“

Podobne ako ostatní veľkí hrdinovia sovietskej inteligencie, takzvaní šesťdesiatnici, disidenti ako Sacharov a Bonner,

Marčenko a Gorbanevská, a tí ostatní, aj oni boli odtrhnutí od ostatných ľudí. Zohrali veľmi dôležitú historickú rolu. Veľmi ich obdivujeme. Ale medzi nimi a naším hnutím je dramatický rozdiel, pretože my nechceme byť menšinou a ani ňou nie sme.“

Volkov, ktorý sa sám mnohokrát ocitol za mrežami a dodnes v Moskve čelí vážnym obvineniam, pri týchto slovách sedel v kaviarni v litovskom hlavnom meste Vilnius, kde najneskôr od augusta 2019 žije v dobrovoľnom exile. Až do odstúpenia z funkcie v roku 2023 tam tiež viedol Fond boja s korupciou, ktorý pokračuje v Navaľného práci.

Volkov a ostatní členovia Navaľného štábu boli v Litve mimo zákonného dosahu ruskej vlády, ktorá nemilosrdne likviduje všetok politický disident. Neboli však mimo dosahu kremľských agentov, ktorí sa v zahraničí, vrátane Nemecka a Británie, dopustili nehorázných atentátov.

Tak ako Navaľnyj, ani Volkov nie je známy tým, že by si dával servítku pred ústa. No keď hovoril o legendárnych a uctievaných šesťdesiatnikoch, bol zdvorilý. V skutočnosti chcel povedať, že títo statoční disidenti boli *lúzri*. Lúzri nie v hovorovom zmysle, ich statočnosť a obetavosť úprimne obdivuje, ale v doslovnom – svoj boj proti sovietskemu režimu totiž nedokázali vyhrať.

Tí šťastnejší disidenti prežili gulagy. Niektorí dokonca úspešne emigrovali a dožili sa návratu do Ruska v prvých rokoch postsovietskeho nadšenia. V myšliach mnohých ruských občanov však títo statoční disidenti represívny komunistický režim v skutočnosti neporazili – tak ako Spojené štáty neporazili Sovietsky zväz, len si privlastnili víťazstvo, keď sa pre neschopné riadenie a korupciu ZSSR samovoľne zrútil.

Podľa niektorých meradiel by sa tiež dalo povedať, že títo disidenti (najčastejšie z radov samozvanej inteligencie) vďaka svojmu prominentnému postaveniu trpeli menej ako bežní Rusi. Niektorým, ako napríklad Natalii Gorbanevskej, sovietske úrady umožnili emigrovať, iní, napríklad Natan Šaranský, sa zasa dostali na slobodu pri výmene väzňov medzi západným a východným

blokom. Nielenže ich v Spojených štátoch, Izraeli a Európe víтали ako celebrity a morálne autority, ale vyhli sa aj rokom nedostatku v Rusku, zvlášť začiatkom deväťdesiatych rokov.

Ak však odložíme bokom ruskú citlivosť na toto slovo, v globálnejšom kontexte môžeme povedať, že Navaľnyj bol azda najznámejším disidentom na svete. Vážnili ho výhradne pre jeho politické názory, pre nepoddajnú zanovitosť, s akou trval na boji proti Putinovi, kriminalite a korupcii, ktorými si tento moderný cár udržiava svoje postavenie.

Odlúčený od svojej manželky Julie, dcéry vo veku vysokoškolačky, nástročného syna a starnúcich rodičov Navaľnyj s okolitým svetom komunikoval najmä prostredníctvom ručne písaných poznámok, ktoré často písal na milimetrový papier (v ruštine sa mu hovorí *milimetrovka*) a z trestaneckej kolónie ich vynášali jeho právnici.

V marci 2022 Navaľného usvedčili z trestného činu podvodu a sprenevery, v auguste 2023 zasa z extrémizmu. Celková výška trestu sa vyšplhala na dvadsaťosem rokov, čo znamenalo, že za mrežami mal zostať až do roku 2051 a nemohol by kandidovať v nasledujúcich piatich ruských prezidentských voľbách. Novelizácia ruskej ústavy z roku 2021 Putinovi umožnila kandidovať na ďalšie dve šesťročné funkčné obdobia v rokoch 2024 a 2030, vďaka čomu by sa pri moci udržal až do roku 2036, kedy bude mať osemdesiattri rokov.

Týmto sa Navaľnyj zaradil do spoločnosti Nelsona Mandelu, Lecha Wałęsu a ďalších lídrov, vrátane Mjanmarčanky Aun Schan Su Ťij, ktorí zápasili s autoritárskymi režimami a nepochybniteľne sú považovaní za disidentov. Niektorí z nich dostali tiež nálepku revolucionár, ktorá vzhľadom na tamojšie skúsenosti zo začiatku dvadsiateho storočia v Rusku vyvoláva oveľa väčšie znepokojenie ako „disident“.

Pre väčšinu sveta, osobitne pre Západ, bol Navaľnyj najlepšou alternatívou postputinskej éry, v ktorej by Rusko zastavilo vojnu na Ukrajine a vrátilo by sa do spoločenstva civilizovaných štátov. Ostatné scenáre (vzostup kriminálneho autoritára typu

šéfa žoldnierskej Wagnerovej skupiny Jevgenija Prigožina či rozpad Ruska na chaotickú zmes území neraz na čele s ľuďmi ako Ramzan Kadyrov v Čečensku) sú ešte desivejšie ako Putin. Z tohto hľadiska by bolo bývalo ideálnou koncovkou, keby sa Navalnyj vrátil z väzenia ako moderná verzia Mandelu, ako disident, z ktorého sa stal prezident a svoj národ by previedol obdobia zmierenia a demokratických reforiem.

Napriek morálnej váhe, historickej príťažlivosti a globálnemu cvengu nie sú Navalnyj, jeho najvernejší dôverníci, spolupracovníci a blízki z nálepky „disident“ nadšení. Tým sa aj vysvetľujú ich viditeľne zmiešané pocity, keď Európsky parlament v októbri 2021 Navalnému udelil výročnú Sacharovovu cenu za slobodu myslenia – prestížne ocenenie pomenované po Andrejovi Sacharovovi, azda najpoprednejšom disidentovi zo skupiny šesťdesiatnikov.

Sacharovovu cenu spojenú s odmenou 50 000 eur Európsky parlament odovzdal vo francúzskom Štrasburgu v decembri 2021. V mene otca ju zo Stanfordovej univerzity priletela prevziať Navalného dcéra Daria.

Navalná, výškou a blond vlasmi pripomínajúca svoju mamu, predniesla krátky, ale zdrvivý prejav, v ktorom západných a európskych predstaviteľov vrátane poslancov Európskeho parlamentu obvinila z priveľkej zhovievavosti voči Putinovi a jeho autoritárstvu. Keď ich označila za „pragmatikov“, znelo to ako nadávka, a obvinila ich, že nerobia dosť, aby vyslobodili jej otca a ukončili to, čo nazvala „nočnou morou“ svojej rodiny.

Navalná k rečníckemu pultu pristúpila so zarámovanou fotografiou, na ktorej jej otca práve zatýkali na proteste – ruky a trup mu zvierali ruky policajtov.

„Je to trochu úprimné a nezvyčajné,“ varovala Navalná poslancov po tom, čo ich najprv rozveselila priznaním, ako sa „bojí“, že svoj prejav nezvládne. Potom ich sladkým hláskom obvinila z vydávania bezzubých vyhlásení, podkladania sa diktátorom a krátkozrakého uprednostňovania plytkých hospodárskych záujmov pred demokratickými ideálmi.

Už som to počula veľakrát a som si istá, že to ešte budem počuť, možno dokonca priamo na chodbe po tejto slávnostnej udalosti: „Viete, Daša,“ budú mi hovoriť, „chápeme, že to vzhľadom na obavy o svoju rodinu a blízkych takto cítite, lenže v skutočnom svete musíme byť *pragmatickejší*.“ A ja na tých chodbách prikývnem a poviem: „Áno, samozrejme.“ Čo iné môžem povedať? Som dvadsaťjedenročná vysokoškolačka a nie je mi ktovieako príjemné, keď sa mám hádať so skúsenými a zodpovednými pragmatikmi.

Dnes však mám výhodu mikrofónu. (...) Chcela by som proti tomu pragmatizmu namietat. Toto je Sacharovova cena a Andrej Sacharov bol pravdepodobne ten najnepragmatickejší človek na Zemi. Nerozumiem, prečo si obhajcovia pragmatických vzťahov s diktátormi jednoducho neotvorila učebnice dejepisu. Bol by to veľmi pragmatický čin a keď ho človek vykoná, veľmi jednoducho pochopí politický zákon, pred ktorým niet úniku: ustupovanie diktátorom a tyranom nikdy nezaberá.

Skutočne, ustupovanie v Navaľného slovníku nenájdeme.

Navalného politika nebola násilná. Leitmotívom ním organizovaných zhromaždení a demonštrácií boli vždy mobilizácia a vysielanie odkazov, nie ničenie. Inštinktívne bol však bojovník. Jeho rétorika bola často prepálená a absolvoval až priveľa pästných súbojov a bitiek. Poháňala ho zlosť a pohnútky, ktorú opisoval ako „nenávisť“ – osobný, živočíšny odpor voči svojmu nepriateľovi. Neznášal, keď mu klamali, neznášal, keď sa cítil olúpený, neznášal, keď sa k nemu správali ako k hlupákovi.

„Viem to o sebe,“ povedal Navalnyj Duďovi počas ich rozhovoru na nemeckej pôde. „Jednou z mojich slabín je sklon používať isté prívlastky, po ktorých by som mal siahať zriedkavejšie alebo sa ich vyvarovať. Rozhodne to beriem osobne. Patrí to k mojej politickej stratégii, ak dovoľíte. Pretože do politiky som okrem iného vstúpil preto, aby som kritizoval konkrétnych

Ľudí. (...) S korupciou nebojujem ako s fenoménom, ale ako s konkrétnymi skorumpovanými jednotlivcami, gaunermi, ktorých nenávidím. Vždy o nich budem hovoriť menovite. Je to môj principiálny postoj. Očividne z toho vyplýva silný emocionálny a osobný jazyk. Je možné, že to je, celkovo vzaté, mínus. Priznávam. Ale patrí to ku mne.“

Daria Navalná v ten deň v Štrasburgu pokarhala Západ za snahu nakloniť si bieloruského diktátora Alexandra Lukašenka, za to, že Putinovým tajným službám umožnili beztretno páchať atentáty a za to, že disidentov ako jej otca hodili cez palubu.

„Je jedno, koľko ľudí klame samých seba v nádeji, že ďalší šialenec s mocenskými opratami v rukách na ústupky a flirtovanie zareaguje slušným správaním, nikdy sa to nestane,“ povedala.

„Neustále zvyšovanie stávk, stupňovanie agresie a hľadanie nových nepriateľov vyplýva zo samotnej povahy autoritárskej moci,“ pokračovala a dodala:

Ďalšia vec, do ktorej sa pragmatikom z nejakého dôvodu nechce (...), je vziať do ruky kalkulačku a pozrieť sa, koľko ich pragmatizmus stojí, osobitne európskych daňových poplatníkov.

Po rokoch flirtovania s Putinom mu bolo jasné, že v mene zvýšenia svojej popularity môže začať aj vojnu. Koľko bude Európu stáť vojna s Ukrajinou?

Potom prejav nabral osobnejší ráz, keď Navalná opisovala úspešné a neúspešné pokusy o zavraždenie ruských opozičných predstaviteľov, vrátane niekoľkých pokusov o otrávenie jej otca. Po jednom z týchto pokusov, v júli 2022, bola jej mama taká chorá, že sa nevládala postaviť.

„Jedného z opozičných lídrov, Borisa Nemcova, zabili niekoľkými výstrelmi do chrbta priamo vedľa Kremľa,“ povedala Navalná poslancom Európskeho parlamentu. „A potom príde tento pragmatik a povie: ‚Nuž, veľa s tým nenarobíme. Obmedzme

sa na silné vyjadrenie a pokračujme v debate. Potom zabijú druhého a tretieho, štvrtého zabijú v centre Berlína a piateho vo Veľkej Británii. Okrem toho v Európe vyhodia do vzduchu zopár skladov a potom začnú zabíjať chemickými zbraňami.“

Ako dodala: „Skutočná teroristická skupina vznikla v prostredí Putinových tajných služieb a zabíja občanov mojej krajiny bez vypočutia či procesu – bez spravodlivosti. Boli kúsok od zabitia mojej matky. Takmer mi zabili otca. A nikto nemôže zaručiť, že zajtra nezačnú zomierať európski politici len preto, že sa dotkli kľučky.“

Poslanci Európskeho parlamentu na jej kritiku ich samých reagovali hlasným potleskom. Táto surreálna scéna pripomínala výjav z Gogolovho *Revízora* – ostrú sarkastickú divadelnú hru o ruskej korupcii, ktorá patrila medzi Navaľného obľúbené diela.

Keď dráma vrcholí, jedna z postáv, ponížený mešťanosta, preruší absurdnú tirádu svojich podriadených, obráti sa na publikum a preborí štvrtú stenu. „Čomu sa smejete?“ pýta sa publika a hneď si aj odpovedá: „Sami sebe sa smejete.“

* * *

Na rozdiel od sovietskych disidentov z radov intelektuálov (Sacharov bol jadrový fyzik známy ako otec sovietskej „vodíkovej bomby“) sa Navaľnyj a jeho ľudia vnímajú ako obyčajní Rusi, prípadne aspoň ako radoví príslušníci ruskej modernej postsovietskej strednej triedy.

„Sme politická sila s podporou verejnosti vo veľkých aj menších mestách, medzi ľuďmi s vysokými aj nízkymi príjmami, so vzdelaním aj bez neho,“ povedal Volkov vo Vilniuse. „Na sociálnych sieťach máme desať miliónov sledovateľov. V celej krajine máme pätnásť až dvadsať miliónov podporovateľov. Dokážeme naraz organizovať protestné akcie v 180 mestách. Takže je to jednoznačné: sme známi.“

Obyčajnosť (a túžba byť známy) bola odjakživa pilierom Navaľného osobnosti, čo preňho platilo už v chlapčenskom veku,

keď ako syn profesionálneho vojaka vyrastal na moskovskom predmestí a na stene jeho izby visel plagát kulturistu, herca a budúceho kalifornského guvernéra narodeného v Rakúsku, Arnolda Schwarzeneggera.

Hrdinovia ako Schwarzenegger boli dôležitou súčasťou života Navaľného a zapadali do jeho sveta, v ktorom je svet zaľudnený kladnými postavami a záporákmi. V roku 2010, dávno predtým, ako sa dočkal medzinárodnej slávy, Navaľnyj oslavoval, že v *Los Angeles Times* vyšiel článok o jeho protikorupčných aktivitách, ktorý si podľa neho Schwarzenegger, ako vtedajší guvernér, určite prečítal.

„Hurá. Podarilo sa,“ vyznal sa Navaľnyj na svojom blogu. „Teraz už o mne vie. Ten, ktorý sa na mňa dlhé roky pozeral zo stien mojej izby. Arnold Schwarzenegger. (...) Mal by kalifornský guvernér čítať tamojšie noviny? Musí. Takže sa o mne dočítal.“

Vo svojom blogu Navaľnyj citoval ďalšiu repliku z Gogoľovho *Revízora*, ktorou jedna z postáv, Peter Bobčinský, vraví, že jeho jedinou nádejou je, aby sa šľachtici v Petrohrade dozvedeli o jeho existencii. Navaľnyj túto repliku prepísal, pričom Bobčinského meno preškrtol a na jeho miesto vložil svoje: „[Schwarzenegger] pravdepodobne sedí a vraví si, že Peter Ivanovič Bobčinský žije v takom a takom meste Alexej Anatolievič Navaľnyj žije v Moskve,“ napísal.

Táto túžba byť videný, byť známy a uznávaný poháňa mnohých politikov, zvlášť tých, čo sú ako Navaľnyj, ktorí túžia byť vzývaní na pomoc ľuďom. No v rozpore s tým, čo o ňom tvrdia niektorí kritici, dychtivosť po sláve a pozornosti nebola pre Navaľného hlavnou motiváciou.

Navaľnyj nemal ani ktovieaký záujem zbohatnúť. Mal kapitalistický inštinkt a podobne ako mnohí iní príslušníci jeho generácie, aj on často vyhľadával investičné a podnikateľské príležitosti. Jeho záujem o peniaze sa však oveľa viac sústreďoval na odhaľovanie chamtivých a skorumpovaných úradníkov posadnutých bohatstvom a telesnými pôžitkami, čo nikdy nebol jeho prípad.

Pre pochopenie Navaľného je potrebné vnímať, že z hľadiska inštinktu bol politickým tvorom. Zároveň je zásadné vedieť, že bol silne vlastenecky, až nacionalisticky orientovaný Rus, ktorý živočíšne neznášal klamárov a podvodníkov, a že ho viedol rýdzy zmysel pre spravodlivosť a rozhorčenie, ktoré ho často tiahlo ku sklonom brať veci do vlastných rúk. A azda najdôležitejšie je, že život vnímal ako sériu súbojov medzi silami dobra a zla.

Práve tento svetonázor ho viedol k zobrazovaniu Putina ako diabla a k pripodobňovaniu ruského panovníka k temnému Voldemortovi zo série o Harrym Potterovi. Niektorí blízki spolupracovníci Navaľného majú pocit, že seba a svoj štáb vnímal ako superhrdinov nasadených do boja s korupciou.

„Veľakrát mi povedal (...), že chcel byť v partii správnych ľudí, že o tom sníval,“ vraví výkonný riaditeľ Navaľného Fondu boja s korupciou Ivan Ždanov. „Sníval o tom, akoby to bol, čo ja viem, komiks, partia komiksových hrdinov.“

Navaľného podľa Ždanova nič tak nerozhnevalo a nerozčarovalo ako náznak nepoctivosti či neférovosť v jeho vlastnom štábe, čo považoval za zradenie jeho vznešenej úlohy. „Nejde len o samotnú poctivosť,“ vraví Ždanov. „Ide o skupinu ľudí, ktorí medzi sebou majú nejaké tajomstvo a chcú (...) zachrániť náš svet.“

Občas sa zdalo, ako by seba a svojich ľudí považoval za postavičky jedného z kreslených seriálov, ktoré tak miloval (jeho najobľúbenejší bol asi sitkom *Rick a Morty*). Idú od jedného kúska k druhému a napriek ohromným osobným rizikám v podobe uväznenia či dokonca smrti v jednej epizóde za druhou bojujú so zlými nepriateľmi.

Raz odhaľujú nečestne nadobudnutý majetok pokryteckého politika, na druhý deň upozorňujú na odfláknutú kvalitu činžakov postavených z verejných peňazí a na tretí sú na stope vládných nájomných vrahov, ktorí sa pokúsili zabiť samotného Navaľného. Deň čo deň sa vracajú na obrazovku (v rovnakom čase, na rovnakom kanáli), aby to vykonali znova.

Vo februári 2021 počas ďalších súdnych pojednávaní, na ktorých sa neúspešne pokúsil odvolať proti rozhodnutiu o porušení

povinností počas podmieneného prepustenia a vypovedal vo veci absurdných obvinení z nactiutrhania starého vojenského veterána, Naval'nyj predniesol dve dlhé vyhlásenia. Podchvíľou hromžil, ale výstižne sa dotkol tém hrdinstva, súboja dobra a zla a zároveň podčiarkol svoj ťažiskový protiputinský odkaz.

Tieto vyhlásenia obnažili muža bojujúceho s osamelosťou počas prvých týždňov očakávaného prísneho väzenského trestu, ktorým však predsa len vyzeral byť šokovaný – akoby si tak zvykol na svoj komiksový súboj kremelskej mačky s myšou, až sa mu jednoducho nechcelo veriť, že Putina tá hra už omrzela.

„Samozrejme, že sa mi nepáči miesto, kde som, ale napriek tomu neľutujem svoj návrat, že robím, čo robím,“ povedal. „Pretože som všetko urobil správne. Naopak, cítim, ako to povedať, isté zadostúčinenie.“

Naval'nyj trval na tom, že on a jemu podobní ľudia sa snahou úradov o izoláciu nenechajú zlomiť.

„Najprv je dôležité vás zastrašiť a potom dokázať, že ste sami,“ povedal. „A pokiaľ ide o tú samotu, je to veľmi, veľmi dôležitý nástroj moci. Keď už sme pri tom, hovorila o tom jedna veľká filozofka, Luna Lovegoodová, pamätáte sa na ňu z Harryho Pottera? Tak tá v jednej náročnej chvíli Harrymu Potterovi povedala: ‚Je dôležité necítiť sa osamelo, pretože keby som bola Voldemortom, veľmi by som si želala, aby si sa cítil osamelo.‘ Samozrejme, že to chce aj náš Voldemort v paláci.“

Naval'nyj sa tiež vysmieval Putinovi a jeho kumpánom za snahu zapierať svoje rozprávkové bohatstvo, zatiaľ čo väčšina Rusov zostáva zbedačená. „Napriek tomu, že naša krajina je dnes postavená na nespravodlivosti (...), napriek tomu vidíme, že milióny ľudí, desiatky miliónov ľudí chcú spoznať pravdu,“ povedal Naval'nyj. „Chcú sa dostať k pravde a skôr či neskôr sa k nej dostanú.“

Naval'nyj nabádal verejnosť, aby sa nebáli tých, ktorí volajú po zmene v ich krajine. „Veľa ľudí sa totiž bojí: ‚Božemôj, čo len bude, príde revolúcia, naplnia sa nočné mory a vypuknú bitky.‘ Popremýšľajte však nad tým, aký by bol život dobrý bez neustálych lží, bez všetkej tejto faloše.“

Potom sa obrátil na sudkyňu a položil jej otázku, či by radšej nepracovala v poctivom systéme. „Predstave si, aké by to bolo úžasné (...), ste rešpektovaným pilierom spoločnosti, nikto vám nemôže zavolať a dávať vám pokyny, ako máte rozhodovať vo svojich prípadoch, a keď sa rozprávate so svojimi deťmi a vnúčatami, hovoríte im, že áno, skutočne ste nezávislou sudkyňou.“

Pri pohľade na prokurátora dodal: „Chcem povedať, že by bolo bohovské, priam báječné, byť prokurátorom, ktorý sa podieľa na skutočnom zápase, hrá zaujímavú právnu hru, niekoho bráni alebo, naopak, usvedčuje skutočných páchatel'ov. Nemyslím si, že by ľudia študovali právo a stávali sa prokurátormi, aby sa v niekoho záujme podieľali na manipulovaní trestných vecí a falšovaní podpisov.“

Potom sa vrátil k svojim potenciálnym atentátnikom. „Nikto, ani jediný človek na svete ako školák so zasnene rozžiarenými očami nevyhlásil: „Nastúpim do FSB, pre ktorú budem prať spodky opozičného politika, lebo na ne niekto umiestnil jed“, napodobnil Navaľnyj chlapčenský hlas. „Takých ľudí niet! Nikto to nechce robiť! Každý chce byť normálny, slušný človek, chytať teroristov, banditov, špiónov, so všetkými sa poruvať.“

Keď Navaľnyj vyzval verejnosť, aby sa pridala k jeho zápasu, pomohol si pri tom citátom hlavnej postavy z jeho obľúbeného kresleného seriálu *Rick a Morty*.

„Je veľmi dôležité nielen sa nebáť ľudí, ktorí idú po pravde, ale možno ich aj nejako podporiť,“ povedal. „Priamo, nepriamo alebo možno ani nepodporovať, ale aspoň neprispievať k tejto lži, nezhoršovať svet vôkol nás. Samozrejme, že je to trochu riskantné, ale po prvé len trochu a po druhé, ako povedal ďalší súčasný popredný filozof menom Rick Sanchez: „Život je risk. Ak neriskuješ, si len bezvládna guča náhodne pozliepaných molekúl, ktorá sa vezie, kam ju vesmír zavanie.““

Práve teraz, pri „záverečnom slove“, keď má obžalovaný poslednú príležitosť prihovoriť sa súdu, akoby sa pred zrakmi všetkých prítomných Alexej Navaľnyj, aktivista, bloger, protikorupčný bojovník, opozičný politik, metamorfoval na disidenta

dvadsiateho prvého storočia a zo svojho zajatia Rusov vyzval, aby zvrhli svojich autoritárskych utlačovateľov a ukončili stáročia biedy.

„Ešte jedna vec,“ ozval sa Navalnyj. „V súčasnosti dostávam množstvo listov. A každý druhý sa končí zvolaním ‚Rusko bude slobodné. Je to skvelé heslo a neustále si ho opakujem, píšem ho a skandujem ho na zhromaždeniach. Zároveň si však myslím, že mi v ňom stále niečo chýba. Samozrejme, že si želám slobodné Rusko, je to nevyhnutné, ale nestačí to. Nemôže to byť cieľ sám osebe.“

Chcem, aby bolo Rusko bohaté, ako to zodpovedá jeho národnému bohatstvu. Chcem, aby boli tieto národné poklady spravodlivejšie distribuované tak, aby sa každému ušiel jeho diel ropného a plynového koláča. Nejde mi len o to, aby sme boli slobodní, ale aby sme k tomu mali aj slušnú zdravotnú starostlivosť. Chcem, aby sa muži dožívali dôchodkového veku, pretože dnes sa to polovici mužov v Rusku nepodarí, a ženy na tom nie sú oveľa lepšie. Chcem kvalitné vzdelanie a aby ľudia mohli normálne študovať.

Želám si, aby sa v našej krajine udialo aj mnoho ďalších vecí. Nemusíme až tak bojovať proti tomu, že Rusko nie je slobodné, ale so skutočnosťou, že vo všeobecnosti *je na tom mizerne na všetkých frontoch*. Máme všetko, ale napriek tomu sme mizernou krajinou. Otvorte si ruskú literatúru, môjtybože, sú tam len opisy biedy a utrpenia. Sme nesmierne nešťastná krajina a nevieme sa vymaniť z tohto začarovaného kruhu nešťastia. Ale samozrejme, že to chceme. Navrhujem preto, aby sme to heslo zmenili, tak aby hovorilo, že Rusko musí byť nielen slobodné, ale aj šťastné. Rusko bude šťastné.“

* * *

Šťastie v Rusku nikdy nebolo bežné, a už vôbec nie samozrejmé. Navalného podporovateľa sú však presvedčení, že on by takúto národnú transformáciu dokázal zabezpečiť – keby prežil väzenie, keby mu umožnili kandidovať vo voľbách, keby v nich uspel.

Dlhoročná šéfredaktorka časopisu *Novoje vremia* Jevgenija Albacová, ktorá bola pre Navalného a ďalších predstaviteľov politickej opozície z jeho generácie akousi politickou krstnou matkou, vravela, že uväznenie Navalného mohlo pokojne byť ďalším zásadným krokom k naplneniu jeho osudu budúceho ruského vodcu.

„Prinajmenšom u nás to tak chodí, viete, sme krajinou väzňov,“ povedala Albacová. „Nepriala som mu, aby to zažil, ale je to veľmi dôležitá skúsenosť. (...) Zároveň to človeka učí, aké to je, keď príde o všetky svoje práva. A udržovať si svoj vzdor aj v trestaneckej kolónii.“

Albacová, ktorá má blízko k Navalnému rodine a často si s ním písala, opisovala, ako prejavoval odpor počas každodenného nástupu, keď svoju prítomnosť musel oznámiť slovami „väzeň Navalňij“. Namiesto toho o sebe podľa Albacovej hovoril ako o „nelegálne uväznenom Navalnom“.

„Viete, v ruskej politickej kultúre všetci revolucionári prešli väzeniami. Či už je to Stalin, alebo aj niekto lepší ako on. Bohužiaľ, tí vzdelanci, ktorí sa rozhodli vyhnúť väzeniu, nikdy nič nedosiahli.“

Navalňij podľa Albacovej preukázal, že nie je ničím menším ako zjavením.

Poznala ho od úplných začiatkov, od čias, keď v polovici nulých rokov v utorkové večery navštevoval jej moskovský apartmán, kde organizovala politické salóny. Pôsobil ako čudák, a nie práve najvýrečnejší čudák, a rozhodne nemal elitné vzdelanie. Pozorovala jeho transformáciu na charizmatického vodcu celoštátneho hnutia schopného opantať ohromné davy ľudí v uliciach Moskvy a iných miest – na politika, ktorý sa dokáže stotožniť s radovými občanmi a prihovárať sa im jazykom, ktorému rozumejú.

„Je veľmi dôležité, že je jedným z nás, nie je nad nami,“ opisovala Albacová. „Nie je zvonka. Nie je to človek, ktorý by prišiel zo Švajčiarska a začal by Rusov školiť, ako majú byť šťastní. Patrí k týmto ľuďom. K národu. A ako už som povedala, nadobúda

veľmi bolestivú skúsenosť. Áno, je lepšie nič také nezažiť. Lenže podľa mňa je to veľmi dôležité.“

Navalnyj „patril k národu“ ešte aj svojím vzhlľadom.

On, jeho manželka a deti Daria a Zachar by mohli vystupovať ako herci v reklame zobrazujúcej stereotypný ideál slovanskej, ruskej rodiny. Čiže aj keď Navalnyj čelil ostrej kritike pre viaceré nacionalistické a protiimigračné názory, pre oponentov nie je jednoduché prezentovať ho ako niekoho cudzieho, ako to za sovietskych čias robili v prípade početných židovských disidentov, takzvaných *otkaznikov*.

Navalného dlhoročný zástupca a hlavný stratég Volkov, ktorý dnes žije v exile vo Vilniuse, zodpovedá tomuto starému modelu: je praktizujúci žid, ktorý dodržiava zásady kóšer stravovania. Volkovovu nástupkyňu na čele Fondu proti korupcii, Mariu Pevčichovú, možno zobraziť ako iný typ cudzinky, pretože veľkú časť života strávila v Británii.

Keď Navalnyj skončil za mrežami a Putin po ruskej invázii na Ukrajinu v februári 2022 dozeral na nemilosrdné zatváranie predstaviteľov politického disentu, Volkov, Pevčichová a ďalší prešli do úsporného režimu. Zo svojej litovskej základne sa usilovali naďalej upozorňovať na Navalného útrapy a udržiavať svoj politický stroj v prevádzke, tak aby bol v okamihu jeho prepustenia pripravený.

Jedným z ich cieľov bolo poslať do volieb čo najviac kandidátov po celej krajine. V súlade so stratégiu takzvaného „rozumného hlasovania“ sa potom spájali s hocikým, kto nebol súčasťou Putinovej strany Jednotné Rusko, ktorú Navalnyj pamätnými slovami označil za stranu gaunerov a zlodejov. A práve vďaka tejto nádeji, že sa prihovoria radovým voličom, vysvetlil Volkov, chcú do povedomia vstúpiť ako politici, nie disidenti.

„Chceme sa tým prezentovať ako väčšina a, ako sme úspešne dokázali počas moskovskej starostovskej kampane a potom počas prezidentských volieb, ako dokážeme spájať veľmi rozdielne vrstvy ruskej spoločnosti,“ povedal Volkov. „A vo férových

ÚVOD

a demokratických voľbách by sme, nuž, možno by sme neboli najväčšou politickou silou, ale určite by sme boli druhou.“

Albacová, o generáciu staršia od Volkova, ktorá je tiež praktizujúcou židovkou, si živšie vybavuje sovietske časy. Je ochotná nazvať Navaľného revolucionárom, ale Navaľnyj, vravela Albacová, sa vníma len ako politik.

„Je politik,“ skonštatovala. „Taký je, to je on. Je rodený (...) politický tvor a politika je to, čo miluje.“

„Premýšľa o sebe ako o budúcom prezidentovi Ruskej federácie,“ dodala Albacová. „To je jasné. Je budúcim prezidentom Ruskej federácie. Otázka preto znie takto: Stane sa to? Nepochybujem o tom. Ten človek, ak prežije, ak sa im ho znova nepodarí zabiť vo väzení, sa stane vodcom Ruska.“